

VIRPI VAINIO

TURJANMEREN TYTÄR

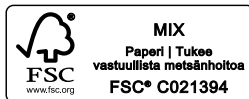
—wsoy—

VIRPI VAINIO
TURJANMEREN
TYTÄR

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Ensimmäinen painos

© Virpi Vainio ja WSOY 2026

Werner Söderström Osakeyhtiö
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki
ISBN 978-951-0-52215-8
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut:
tuotevastuu@wsoy.fi

»Olen kuullut merenneitojen laulavan, laulavan toisilleen.
En luule, että ne laulavat koskaan minulle.»

T. S. ELIOT

PROLOGI

Haalistunut flanellipaita ja hihoista rei'ille hiutunut villatikkuri heiluivat tuulen tahtiin turvekammikodan edessä narulla. Tunturin rinteeseen juureen rakennettu koti näytti väliaikaiselta ja alkeellisuudessaan alakuloiselta, mutta kaikkitenkin sen kesti, kun tiesi, että oltiin sentään elossa ja kotona Petsamossa.

Kumma että silloin, kun on vähän joka asiasta uupeloa, ihminen ei nurise pikkuseikoista. Mennyttä talvea vasten puuskissa kulkeva pohjoistuulikin on vain pieni kiusa – tai se, että Jäämerellä säät heittelevät päntiönään.

– Sata päivää, ämmi pakisi tuon tuosta jälkeläisilleen. Sitten kaikki olisi jo paremmin ja sytyttäisiin taas uudelleen muurattuun nurkkatakkaan valkea ohi kulkevia matkalaisia varten ja kysyttäisiin niin kuin tällä perällä on aina tavattu kysyä: mistä kaukaa vieras tulee?

Kukaan ei kehdannut kysyä, mistä ämmi oli keksinyt, että juuri sata päivää. Vaan olkoon. Sata päivää. Kyllä ihminen sen kestää.

ΤΟΥΚΟΚΥ 1940

1. LUKU

Tervola

Tum, tum, tum! Kaiku vastasi Kemijoen toiselta puolen metsäisistä vaaroista, kun Valeria hakkasi räsymattoja luhtaitan kaidetta vasten. Mattopiiska oli kuin soitin, Valeria ajatteli kuunnellessaan piiskaniskujen kumahtelua suljetussa pihapiirissä.

Kaikesta näki, että kesää sieltä pukkasi. Märkä tumma maa hönki multaisia tuoksujaan. Taivas oli monta viikkoa ollut harmaa, mutta tänään pilviverho viimein rakoili, mikä tiesi hyvää. Tarvittaisiin vain pari lämmintä päivää, ja koivujen silmut pelmahtaisivat hiirenkorville. Täällä Kemijokivarressa kevät tuoksui havunoksilta ja pihkalta, ei mereltä ja kalalta niin kuin kotona.

Valeriasta ajatus kesästä tuntui kummalliselta. Siitä, kun sota syttyi ja petsamolaiset joutuivat äkillisesti jättämään kotinsa, oli jo puoli vuotta. Tänne jokivarren taloihin heidät sitten ripoteltiin evakkoautoista.

Tum, tum, tum. Valeria jatkoi mattojen hakkaamista ja katseli samalla joen yli avautuvaa maisemaa. Mikkotervon tilalta ei ollut linnuntietä Kemiin kuin neljäkymmentä kilometriä, ja Tervolan kirkollekin kävelymatka. Monen

mielestä kansanhuollon olisi pitänyt sijoittaa petsamolaiset Kemiin, joka sentään oli ristiruutukaavoineen kunnan kaupunki Pohjanlahden rannalla. Mutta mitenpä pieniin kemiläisasuntoihin olisi voitu evakkoja asuttaa? Sen sijaan jokivarren maalaistalot olivat kuin luotuja evakkokäyttöön, koska niissä talon toinen pää oli usein yhtä suurta pirttiä ja toisessa päässä sijaitsivat erilliset kamarit ja kööki.

Valeria muisti, miten vauraalta ja suurelta Mikkotervo oli näyttänyt joulukuun hämärässä. Vaikka Valeria oli ollut evakkomatkasta aivan turta, hän laski, että talossa oli kuusi ikkunaa joenpuoleisella pitkällä sivulla. Kotona vain kasvoyhtiön johtajalla ja kruununvoudilla oli yhtä iso talo.

Joskus Valeria vähän kadehtikin tervolalaisia, joiden ei ollut sodan takia tarvinnut jättää kotejaan. Näillä täällä oli pihapiirinsä, talonsa ja kylänraittinsa. Sukupolvina sitten talotut karjapolkunsä. Vaikka rankka sotatalvi isäntäperheelläkin oli ollut, sillä talon vanhin poika oli kaatunut sodan ensimmäisillä viikoilla, Valeria ajatteli, kun nosti puistellun maton luhtiaitan kaiteelle.

Kun kaikki pirtin pitkät matot tuulettuivat kaiteella, Valeria lähti liiteriin hakemaan pikkupuita. Siitä hän niin piti työnteossa, että työ vapautti mitänsanomattomuudesta ja harmaudesta, jollaisia evakkopäivät pahimmoilleen olivat. Työ totisesti oli monesti ainoa tarjolla oleva armahdus, sillä kun sai itsensä liikkeelle ja pääsi työn syrjään kiinni, pystyi kaikessa rauhassa vaipumaan ajatuksiinsa.

Vaikka turhaan hän valitti. Asiat voisivat olla pahemminkin. Monta kertaa Valeria oli viime päivinä miettinyt sitä pienen vauvan äitiä, joka menetti vastasyntyneensä marraskuisella evakkomatalla. Nuori äiti oli kyllä laittanut lapsen ihoansa vasten paitansa alle ja takkinsa sisälle niin kuin

muut olivat häntä neuvoneet, mutta siitä huolimatta lapsi ei kestänyt kylmää vaan todettiin paleltuneeksi jo Ivalossa.

Kiitos Marikki-babuškan vanhan lammasturkin Valerian kaksivuotiaalle Aleksei-pojalle oli tullut kuorma-auton lavalla vain lievät paleltumat poskiin.

Petsamolaisten ensimmäinen sotapäivä oli täynnä evakkokertomuksia ja -kohtaloita, joita oli pitkin talvea kertailtu toisille. Yksi hurjimmista oli Valerian pikkuserkun tarina. Serkku oli kävellyt Trifonasta kohti Parkkinaa, josta tiesi evakkokuljetusten lähtevän. Sukulaisnainen ei kuitenkaan ollut jaksanut kantaa sekä sylivauvaa, että kaksivuotiasta, ja hänen oli ollut pakko jättää vanhempi lapsensa tienvarteen ja uskoa ja rukoilla, että perässä tulevat poimisivat porontaljaan käärityn tytön matkaansa tienposkesta.

Oli pikkuserkulla mahtanut olla kamalaa odottaa Parkkinassa, toisiko joku lapsen vai ei. Onneksi kaikki oli päättynyt hyvin. Joku vanhempi pariskunta oli huomannut itkevän lapsen ja tuonut hänet äidilleen.

Valeria ei olisi halunnut enää muistella sotaa, mutta vaikka ajatuksiaan kuinka yrittä varjella, nousivat kuvat yöllisestä pakomatkasta harva se päivä mielen päälle. Kuorma-auton lavalla hänen oli pitänyt huolesta sokeana vähän väliä tarkistaa, oliko Aleksei tajuissaan ja lämmin. Myös isän sydän huoletti. Kestäisikö Sukevan rangaistusvankilassa istunut mies monen sadan kilometrin pakomatkan? Ja jos he selviäisivät tien päältä elävinä, mikä kuolemantauti tuli-palopakkasesta vielä tarttuisikaan.

Vasta Saariselän paikkeilla lääninhallituksen lähettämät linja-autot ajoivat heitä vastaan ja ehdivät Parkkinaa iltamyöhällä. Jos virkamiehet olisivat lähettäneet autoja Petsamoon ajoissa, naisten, lasten ja vanhusten ei olisi

tarvinnut matkata kuorma-autojen avolavoilla. Tosin linja-autotkin olivat lopulta olleet tupaten täynnä väkeä, ja osan nuorimmista matkustajista oli pitänyt istua jääkylmällä rautalattialla, joka oli lainehtinut parin tunnin jälkeen lasten pissasta, kunnes Ivalossa oli saatu pahvinpaloja lattian suojaksi.

Valeria ravisteli ajatuksensa irti menneestä ja alkoi kasata ensimmäistä halkokuormaa puunkantotelineeseen. Työrauhaa ei kestänyt kauaa, sillä tuskin ensimmäinen puukuorma oli valmis, kun isä jo huuteli kuistilta.

Isän asiaa ei juuri tarvinnut arvailla – niin leveä hymy hänellä oli kasvoillaan, kun hän kiirehti huonoilla jaloillaan pihan poikki. Silmät vilkkuivat iloisina, ja harmaa parta ja yhtä syvänharmaat hiukset kimaltelivat auringon osuessa niihin pilvien takaa.

– Nyt se sitten koitti! Dimitri sanoi.

– Mikä? Valeria kysyi.

– No mikä, mikä? Kotiinpaluulupa tietenkin! Ne haastattelit radiossa nimismies Havua. Pioneerit ovat saaneet siltojen korjauksen valmiiksi. Kelirikko on melekonen, mutta jos maltilla ja hiljokselhen ajethan, sanovat, että pirsillä pääsee jo perille saakka.

– Hosbodi, Valerialta pääsi. Jalat olivat pettää alta, kun hän ymmärsi, mitä isä oli juuri sanonut. Tuntui samalta kuin maaliskuussa rauhanjulistuspäivänä, jolloin koko talonväki kokoontui pihamaalle nostamaan siniristolippua puolitankoon niin kuin radiossa oli kehoitettu. Ikinä Valeria ei unohtaisi, mitä Mikkotervon isäntä sanoi kuultuaan, että kymmenen prosenttia maata oli menetetty:

– Kiitos poikien, ryssä ei päässy lähettämhän meitä Siperiahan.

Jokaisen silmiin nousivat kyynleet. Kaikki tiesivät, ketä poikaa isäntä erityisesti oli tarkoittanut. Mikkotervon vanhimman pojan elämä tuskin oli ehtinyt kunnolla alkaakaan, kun tämä oli jo pitänyt laskea lepäämään Tervolan sankarihautausmaan multiin. Sankareista ja surusta se oli presidentti Kalliokin puhunut vakavalla äänellä radiopuheessaan:

»Kansalaiset, kansamme sankarillista puolustamista ja rauhannehtoja ajatellessa meidät valtaa syvä suru maamme silpomisesta. Suomen armeijalle oli ylivoimainen tehtävä vihollisen torjumisessa yksin. Ulkomaista apua emme huomattavassa määrässä voineet saada, kun Ruotsin ja Norjan hallitukset kielsivät Länsivaltojen sotatoimilta läpikulun alueensa kautta.»

Valeria ja muut petsamolaiset eivät lakanneet ihmettelämästä, miksi Jumala oli ollut armollinen heille. Sanottiin, että venäläiset olivat Nickel-Company-yhtiön omistavia englantilaisia lounehiakseen päättäneet ryöstää ainoastaan Kalastajasaarenon itselleen, ja muun osan Petsamoaa suomalaiset saivat pitää kaikkien yllätykseksi. Nyt petsamolaiset sitten viimein pääsisivät kotiin. Väliaikaisuus loppuisi vihdoinkin. Silmät kostuivat, kun Valeria ajatteli Petsamovuonolla odottavaa kotiaan. – Koska lähethän?

– Sie et mahasti kanssa lähe vielä! Mie, tätisti ja setästi ja Klaudia ja Maru lähemä maanantaina, mutta tet tuletta Aleksein kanssa sitten, kun olen saanut kodin asumiskunthon, Dimitri sanoi päättäväisesti ja kääntyi takaisin talolle.

Valeria katsoi silmät selällään isänsä perään. Hekö muka jäisivät Aleksein kanssa tänne, kun muut lähtisivät kotiin? Evakkoudessa kaikista pahinta oli jatkuva odottaminen. Päivät ja viikot venyivät kuin rullalle kääritty korvapuusti-taikina, koska vieraissa nurkissa ajankulkua ei hahmottanut samalla tavalla kuin kotona.

Ehtiessään pikkupuiden kanssa pirttiin Valeria näki heti, että siellä oli tunnelma noussut jo kurkihirren korkeuteen.

– Kah, Valeria! Ota kahvia! Eugenia-täti sanoi pirttipöydän äärestä, jossa muut istuivat ryystämässä korvikettaan.

– En mie nyt välitä, Valeria vastasi ja kippasi pikkupuut halkolaatikkoon.

– Voi Valeria raaskia. Niin oli puhelias ja virkiä ihminen ennen, Valeria kuuli Eugenia-tädin kuiskaavan tyttarelleen Klaudialle.

Mikään ei Valerian mielestä tuntunut kurjemmalta kuin olla toisten sääliävinä! Vaikka hyvää Eugenia pohjimmiltaan tarkoitti. Oli huolissaan. Totta kai Valeria olisi halunnut olla niin kuin aina ennenkin ja haastaa niitä näitä.

Valeria ei kestänyt enempää vaan pyysi isäänsä katsomaan Alekseita, hänen oli päästävä kävelemään.

– Horkkaamhan maantielle tuon vauvamahan kanssa? Dimitri puuskahti. – Oleksie pösilö?

– Anna sen mennä, Eugenia sanoi sovittelevasti. – Kyllä sie Valerian tunnet.

Ovi kävi ja Valeria asteli pihamaalle kuluneessa takissaan ja yhtä kuluneessa hameessaan. Leuan ja pään asento oli sama kuin aina ennenkin. Ylpeys ei ollut kulunut hänestä minnekään talven aikana, vaikka kaikki muu vähän olikin.

Kohtalo totisesti paiskoi ihmistä kuin tuuli kerjäläisen hattua, Valeria ajatteli, kun käveli navetan sivu kylätielle päin ja kaiken varalta lopotti kahteen kertaan munkkien vanhan rukouksen *Herra Jeesus Kristus, Jumalan poika, armahda minua syntistä*. Jos se Valerian sinnikkäästä rukouksesta oli kiinni, Antti Teerikallio pysyisi hengissä, virui hän sitten missä tahansa sotavankeudessa tai sairausängyssä.

2. LUKU

Haaparanta, Ruotsi

Taidemaalari Maija Vuonnajärvi katsoi sille aamua ties monettako kertaa valokuvaamon ikkunasta Storgatanille. Varauskirja oli auki pöydällä. Sormi osoitti edelleen merkintää, jota Maija oli juossut palvelutiskille tarkistamaan. Mieli ei kuitenkaan ollut ollenkaan siinä, mitä hän oli tekemässä, vaan ajatukset huitelivat jälleen kerran lapsuudenkodissa Sallan Kuolajärvellä. Tuntui mahdottomalta ymmärtää, että kotiin ei ollut enää koskaan paluuta, sillä alue oli rauhanehtojen mukaisesti luovutettu Neuvostoliitolle.

Kaikki, mitä Vuonnajärven suku oli kotimaisemaansa sukupolvien ajan rakentanut, oli poissa: kotipellot, talot, äijivinaan merkkiä kantavat porot, lapsuuden leikkipaiikat, ämmin maalaama aita, Vuonnajärvien sukuraanu. Kun sukulaiset olivat kiirehtineet sodan jaloista evakkotielle, ensimmäiset hiippalakit jo vilkkuivat peltoaukeilla ja suomalaissotilaat sytyttelivät hopusti kylän taloja tuleen. Ahnas tuli söi kaiken, ja jos jotain jäikin, jäi se rajan taakse.

Varsinkin iltaisin Maija kulki lapsuudenkotinsa huoneissa ja pihapiirissä. Hän muisteli huonekalut

paikoilleen, taulut, raanut ja kaappikellot. Sekä ihmiset – tai paremminkin ennen kaikkea ihmiset.

Maija ei ollut kysellyt, mitä hänen sadalle maalaukselleen oli käynyt. Oli sanomattakin selvää, että ne olivat palaneet Kuolajärven, Kairalan, Kallungin ja Kelloselän ja kuudentoista muun alueelle jääneen kylän mukana. Hänen tähänastisesta elämäntyöstään oli jäljellä viisi taulua. Ne, jotka hän oli lähettänyt Rovaniemeltä Ateneumin *Pohjoisia kuvia* -näyttelyyn.

Jos ei Petsamon rikospoliisi Antti Teerikallio olisi evakkoon lähdön paniikissa keksinyt, että ruskeisiin papereihin käärityt taulut kulkisivat kuorma-auton avolavan reunoilla tuulensuojina, Maijan maalauksista ei olisi jäljellä ensimmäistäkään. Evakkoon lähtö totisesti oli yksi Maijan elämän tienristeyksistä. Auton lavalla hän ymmärsi, miten yksin todellisesti oli maailmassa. Kaikilla muilla oli sisko, tati tai lapsi mukanaan. Joku. Maijalla ei ollut ketään. Sodan sytytyessä ihminen haluaa kaikista viimeiseksi olla yksin. Elämä oli hänen kohdallaan mennyt niin kuin se oli mennyt.

Evakko-auton lavalla Maijasta tuntui, että ei hän oikeastaan ollut edes aito petsamolainen, vaikka olikin asunut yli kaksi vuotta Jäämerellä, jonne oli lähtenyt kemijärveläisen työnantajansa Esteri Karlssonin kehotuksesta. Työnantaja oli keksinyt, että kasvavassa Petsamossa ei ollut vielä omaa valokuvaamoaa, ja niin Maija lähti kohti perimmäistä Turjanmeren rantaa ja perusti vuonokylään kuvaamon.

Melko pian hän kuitenkin huomasi, että ei omassa valokuvaamossa ehtinyt maalata sitäkään vähää, mitä pystyi toisen liikkeessä työskennellessään. Jos Maija ei olisi pal-kannut kaakkurilaista Valeria Vedoroffia apulaisekseen, hän tuskin olisi saanut maalattua taulun taulua.

– Et kai sinä taas murehdi niitä taulujasi? Maijan työnantaja rouva Gröndahl kysyi kyllästyneen kuuloisena, kun näki jälleen kerran alaisensa katsovan ulos ikkunasta surullinen ilme kasvoillaan. Tulisikohan nuoren suomalaisen työnteosta tänäänkään mitään?

– En ole maalannut kuukausiin, Maija sopersi.

– No miten helkkarissa sinä olisit sodan keskellä tauluja maalannut? Laita nyt hyvä ihminen asiat tärkeysjärjestyseen! Ei kukaan ole kuollut sen takia, että sinä et ole vähään aikaan heiluttanut pensseliä. Ryhdistäydy nyt!

– Ei kuollu niin, Maija myönsi. Häntä kadutti, että oli taas mennyt puhumaan työnantajalleen maalaamisesta. Jostain syystä rouva ei kestänyt puhetta taiteen tekemisestä. Sanat olivat jotenkin taas vain lipsahtaneet Maijan huulilta. Mutta miksi rouvan piti sanoa niin kylmästi? Tosin kotona Kuolajärvellä sama asia olisi ilmaistu vielä rumemmin ja sanottu, että siinä ei monen taulun vahinko synny, jos Maija Vuonnajärvi ei maalaa.

Maija oli kyllästynyt puolustelemaan taiteen tekemistään. Hän täyttäisi syksyllä kolmekymmentäkolme vuotta. Herra paratkoon! Enää ei kärsisi hukata yhtään toiminnanvuosistaan. Hän oli ollut auttamattomasti myöhässä ikätovereistaan jo opiskellessaan Helsingissä Ateneumin piirustuskoulun valmistavalla luokalla.

– Tee tarvike tilaus, hoidan ne Erikssonien valokuvat, rouva Gröndahl puheli matkalla pimiöön.

Maija otti tilausvihkon esille, mutta alaisensa olemuksesta rouva näki, että tuolla mielialalla ei tilauksia tehtäisi.

– Sinä se et näytä pääsevän niistä tauluistasi eteenpäin! hän tölväisi.

Juuri silloin kuvaamon ovi kävi. Ryhdikäs hattupäinen, harmaaseen ulsteriin pukeutunut herrasmies astui sisään ja kertoi etsivänsä valokuvaajaneiti Vuonnajärveä. Puhe-
tavasta Maija tiesi, että puhuja oli suomalainen.

– Päivää, Maija vastasi. – Minä olen.

Mies esittäytyi Ragnar Nordströmiksi ja ojensi kätensä mittailen samalla katseellaan petsamolaisnaista.

– Minulla olisi neidille kahdenkeskistä puhuttavaa, Nordström sanoi katsoen tällä kertaa ystävällisesti rouva Gröndahlia. – Onko täällä paikkaa, jossa voisimme keskustella rauhassa?

– On toki, rouva vastasi ja kehotti Maijaa viemään vieransa konttorin puolelle.

Mistä tuo mies oli niin tuttu? rouva mietti, kunnes lopulta yhdisti äänen ja kasvot. Tietenkin! Sehän oli se samainen majuri Nordström, joka oli Torniossa vastaanottamassa ruotsalaisia vapaaehtoisia.

– Muistan teidät armeijan huoltokeskuksesta. Olin talvella Torniossa muiden vapaaehtoisten naisten kanssa repimässä ruotsalaisten taistelupuvuista pois kruununapit ja ompelemassa tilalle Suomen leijonalla varustettuja harmaita nappeja.

– Ai, Nordström vastasi. – Te vapaaehtoiset teitte tärkeää työtä, sillä jos joku ruotsalaisista olisi jäänyt vangiksi venäläisille *Tre kronor* -napit takinpieluksessaan, olisi Neuvostoliitto voinut väittää Ruotsin olevan sodassa.

Rouva Gröndahl sädehti Nordströmin kehun ansiosta ja saatteli yhtenä hymynä Maijan ja vieraan konttorin ovelle saakka.

Konttorin puolella Maija ojensi vieraalle jykevää puutuolia.
– Istukaa tähän, olkaa hyvä!

– Kiitos, majuri sanoi ja asettui mukavaan asentoon.
– Niin, tulin tapaamaan neitiä, kun kuulin, että te olette valokuvaaja ja palaatte ehkä piankin valokuvaamoonne Petsamoon.

Maija nyökkäsi. Hän ei halunnut alkaa selittää tunte-mattomalle miehelle, että ei ollut vielä päättänyt, palaisiko Suomeen, saati haluaisiko vastedes olla valokuvaaja. Var-muudella Maija tiesi vain yhden asian. Eniten maailmassa hän halusi maalata tauluja. Kaiken lisäksi rouva Gröndahl oli tarjonnut hänelle mahdollisuutta jatkaa Haaparannan kuvaamossa, ja mikäpä hänen olisi täällä jatkaessa. Palkka oli niin hyvä, että Maija oli jo pystynyt kuittaamaan sillä ison osan Kemijärven valokuvaajalle auki olevasta velas-taan. Sitä paitsi olihan Maija omalla laillaan viihtynytkin Ruotsissa.

– Minulla olisi tarjota neidille kuvaustehtävä, majuri aloitti varsinaisen asiansa. – Haluan, että Liinahamarin kalajauhotehtaassakin siirrytään työkorttien aikaan. Tei-dän tehtävänne olisi kuvata kaikki työntekijäni, myös varustamoni henkilöt.

Maija nyökkäsi sen merkiksi, että kuunteli. Hän ei kui-tenkaan äkkiseltään keksinyt sanottavaksi juuta eikä jaata.

Majuri näki Maijan epäröivän ja kiirehti sen takia sano-maan, että maksaisi kyllä hyvin.

– Kiitoksia luottamuksestanne! Maija lopulta vastasi.

– Tässä on minun puhelinnumeroni. Majoitun Stads-hotelliin. Soittakaa sinne ja pyytäkää yhdistämään minulle.

Totta puhuen Maija ei tiennyt enää ollenkaan, mitä halusi ja mitä vastaisi majurille. Kaikki tuntui tapahtuvan

hänestä välittämättä. Nyt olisi pakko miettiä, mitä hän elämällään tekisi.

Majuri teki jo lähtöä, mutta yllättäen pysähtyikin ja kysyi, miksi Maija oli tullut juuri Haaparannalle sotaa pakoon.

– Rovaniemellä ilmahälytyksiä tuli joskus viisikin yössä, eikä koskaan tiennyt, mihin taloon pommi osuu. Taloja paloi, ihmisiä kuoli, ja minä en halunnut jäädä odottamaan vuoroani, Maija sanoi ja muisti taas, millaista oli nukkua katkonaista koiranunta monokengät jalassaan ja odottaa, koska hälytyssireeni taas pärähtäisi soimaan.

– Niin. Rovaniemen ilmatorjuntatilanne oli olematon siihen saakka, kunnes saatiin Ruotsista ilmatorjuntatykit puolustukseksi, majuri myönteli.

Maija ei kehdannut kertoa Nordströmille viimeisestä yöstään Rovaniemellä. Kun hälytyssireeni pärähti soimaan sille yötä kolmatta kertaa, Maija oli jo niin väsynyt, ettei jaksanut juosta viereisen korttelin yleiseen väestönsuojaan, vaan kiirehti lähempänä olevaan Kauppayhtiön sirpalesuojaan. Ikinä hän ei unohtaisi, miltä tuntui juosta henkivieverissä pommisuojaan ja istua kellarin pitkän penkin päähän ainoalle vapaalle paikalle vain, jotta yksi kauppiaiden rouvista pääsisi ojentamaan häntä.

– Sie neiti Vuonnajärvi et kuulu tänne. Kauppa-apulaiset käyttävät Pumpasenharjun yleistä pommisuojaa, eivät tätä yksityistalon sirpalesuoja.

Joku rouvista kehtasi kuiskata vieruskaverilleen ruotsiksi, että puotipuksu ei tiedä paikkaansa, olettaen että Maija ei ymmärtäisi ruotsia, mutta Maijapa ymmärsi ja teki päätelmänsä.

Kun »vaara ohi» -merkki lopulta puhallettiin, Maija nousi muiden mukana kadulle ja ajatteli hengessään, että

lähtisi Ruotsiin Haaparannalle. Hän ei jäisi enää päiväksi-kään tänne kauppiaiden rouvien nokiteltavaksi.

Majuri ei kysynyt enempää vaan kiitti kädestä pitäen Maijaa ja sanoi jäävänsä odottamaan tämän vastausta.

Kun ateljeen ulko-ovi kilahti, rouva Gröndahl halusi ensimmäisenä kuulla, mitä asiaa majurilla oli Maijalle ollut.

– No et tietenkään lähde! hän puuskahti varmaan tyyliinsä, kun oli kuullut Maijan saamasta työtarjouksesta.

– Mitä sinä siellä raunioiden keskellä tekisit? Olisi älytöntä yksinäiselle naisihmiselle palata tuhottuun pohjoiseen.

Maija kuunteli puolella korvalla, koska tiesi, että rouva puhui vain oman elämäkokemuksensa pohjalta niin kuin tosisti jokainen, joka toista neuvoi. Ei kukaan voi tietää, miten toisen ihmisen pitää valita. Sen tiesi vain ihminen itse, jos oli aivan rehellinen.

Maija ymmärsi sisimmässään, että ei voinut jäädä pidemmäksi aikaa Ruotsiin. Haaparanta ei tuntunut kodilta.

Koti, Maija ajatteli haikeana. Siitä oli tullut tämän talven aikana yksi suomen kielen vaikeimmista sanoista. Missä oli hänen kotinsa?

3. LUKU

Kyyneleet kirvelivät Valerian silmäkulmissa, kun isä kääntyi sanomaan, että he lähtisivät nyt. – Äläkä Valeria näytä noin muikeaa naamaa. Da? Tuletta parin viikon päästä perässä.

– Nyt Dima menhän, muuten tet kaksi alatta taas kinas-telemaan, Lugasha-setä sanoi sovittelevasti ja pörrötti vielä Alekseini hiuksia ja kosketti ohimennen Valerian olkapäätä.

– Kato vähän isän perhän, Valeria sanoi Eugencialle, joka tuli hyvästelemään heitä viimeisenä.

– No mitenkä Dimitrin ja Lugashan perhän voipi kattoa? Eugenia vastasi huvittuneena. – Vaikka hyvinhän met onnistuimma niitä kevätkuukauet piättelemhän. Mie niin pelekäsin, että net lähtevät omin luvin Petsamhon.

– Hei sitten, Valeria sanoi pala kurkussa. Tuntui epäreilulta, että muut pääsivät kotiin, mutta heidän olisi Alekseini kanssa vielä jatkettava odottelemista.

Valerian teki pahaa katsoa, miten vähän ihmisillä oli nostaa tavaraa tien reunaan parkkeerattujen Pohjolan Liikenteen autojen lavoille. Vain muutamia peittoja, jokunen kattila, jauhosäkkejä ja päällyysvaatteet. Olisikohan autoissa taas pelkät juuttisäkit istuimina niin kuin marraskuussa? Valeria mietti.

Naiset komensivat jälkikasvuun. Noin kuuden vanha tyttö itki isoon ääneen, kun ei olisi halunnut laittaa päälle Punaisen Ristin lahjoittamaa sinistä takkia. Oli kuulemma väärän värinen. Pääosin ihmiset olivat kuitenkin lähtötunnelmissaan jännittyneitä ja iloisia. Vaikka jos tarkemmin katsoi, näki monen silmäkulmien kostuneen. Kukaan ei tiennyt varmasti, oliko koti pystyssä, ja jos oli, missä kunnossa se olisi. Mitä olisikaan vielä edessä?

Ilma sentään oli kuin tilattu pitkään kotimatkaan. Aurinko paistoi pilvettömältä taivaalta, ja vastapuhjenneet koivunlehdet juhlistivat petsamolaisten kotiinlähtöpäivää.

Kun autojono pääsi viimein liikkeelle, kaikista vuolaimmin itki pieni Aleksei, jonka oli vaikea hyväksyä, että kuorma-autokolonna lähtisi liikkeelle ilman häntä.

– Lähethän me Aleksei talolle!

Pullapalan avulla Valeria sai kuin saikin houkuteltua pojan kävelemään koululta Mikkotervolle.

Kaadettuaan pojalle maitoa emalimukiin Valeria istahti lopen uupuneena penkin päähän ja jäi tuijottamaan pihamaalte. Kuinka kauan poikkeusaikaa pitäisi vielä jaksaa? Kohta hän ei enää kestäisi. Vauva syntyisi heinäkuussa, ja tässä hän vielä istui alkavan kesän keskellä vieraassa pitäjässä kaukana kotoa, vaikka tarvitsisi ennen muuta varmuutta ja vakautta elämäänsä. Oman kodin ja miehen, jonka kanssa jakaa arkea ja vanhemmuutta.

Katse hakeutui takaisin pirttiin, joka näytti hylätyltä, kun tutut ihmiset olivat poissa. Mihin tässä osaisi enää tarttua? Jotakin ruokaa ainakin pitäisi laittaa. Ehkä perunakeitto välttäisi.

Kun isäntäväen puolelta kuului kolinaa, Valeria ryhistäytyi. Isännän ja emännän nähden hän ei osaansa

valittaisi. Ja miksi ylipäätään valittaisi? Kansanhuolto oli hoitanut evakkojen asumisjärjestelyt hyvin. Lämmitys, ruoka ja juomavesi oli pystytty hoitamaan omalla sakilla talonväkeä vaivaamatta. Vaikka söi se ylpeyttä tietää, että jokainen tavara ja tarvekalu, johon kädellään koski, oli toisen omaa. Silti jos Valeria jotakin oli kuluneen talven ja kevään aikana oppinut, niin sen, että ihminen alkaa melko nopeasti pitää kodin korvikkeena paikkaa, johon päänsä iltaisin kallistaa.

Kaikilla petsamolaisilla ei ollut käynyt yhtä hyvin kuin Vedoroffeille. Osa oli joutunut taloihin, joissa harva se päivä oli annettu ymmärtää, että evakot olisivat saaneet jäädä tulematta. Valerian vanhan työtoverin Kirstin evakotalossa oli noiduttu tuon tuosta ja huudettu, että senkin mettäkoit, miksi tet tänne tulitta.

– Valeria hoi! emäntä huuteli porstuasta. – Tänäpänä tet tietenki syöttä meän kanssa. Ei ole mithän järkiä alakaa kahele erikshen tekhen ruokaa. Tule tuone minun kamarin puolele niin jutelhan vähän.

Mennessään Aleksei edellään isäntäväen puolelle Valeria ajatteli, että haluaisi olla yhtä pysty nainen kuin Mikko-tervon emäntä. Ei hänellä oikeastaan ollut vaihtoehtoa muunlaiseksi tullakaan, sillä nyt heidän pitäisi Aleksein kanssa selvitä lesken- ja orvoneläkkeillään, kunnes Valeria saisi työtä. Valtion rahan ansiosta eläminen sentään olisi turvattu ja lupeissa jotakin, minkä varaan rakentaa.

Oli Valerian ollut pakko ajatella sitäkin vaihtoehtoa, että Antti Teerikallio ei ehkä koskaan enää tulisi takaisin. Miten niin ei tulisi takaisin? hän ärähti mielessään ja otti Aleksein käden omaansa. Pakkohän Antin oli takaisin tulla.

MIELIKUVITUSTA KUTKUTTAVA ROMAANI PETSAMOSTA VÄLIRAUHAN KESÄNÄ

Kesällä 1940 petsamolaiset palailevat kotiin evakosta, kuka Tervolasta, kuka Norjasta ja kuka Neuvostoliitosta vankileiriltä. Sotkettuja tai tuhoutuneita koteja ei ole aikaa jäädä siunailemaan, on alettava rakentaa uudelleen. Talvisota ei ole monen kohdalla vielä ohi: se jatkuu kehossa ja mielessä. Yhteisöllisyys, suku ja huumori kantavat kuitenkin petsamolaisia eteenpäin.

Valeria Vedoroff palaa kotiin Kaakkuriin Aleksei-poikansa kanssa, toinen lapsi vatsassaan. Kukaan ei ole kuullut Petsamon poliisi Antti Teerikalliosta sitten sodan. Alueella kuhisee jälleen, koska Jäämerentie toimii maan ainoana elämänlankana, kun sadat kuorma-autot kuljettavat tuonti- ja vientitavaraa pohjoisen satamasta etelään. Lisäksi Liinahamariin odotetaan saapuvaksi American Legion -laivaa, jonka on määrä kuljettaa 700 pakolaista Yhdysvaltoihin. Dramaattiset tapahtumat tempaavat mukaansa niin Valerian, Teerikallion kuin valokuvaaja Maija Vuonnajärvenkin.

Turjanmeren tytär on Jäämeri-Suomesta kertovan Petsamo-sarjan toinen osa. Se voitti parhaan kotimaisen kaunokirjan Storytel Awards -palkinnon vuonna 2026.

